

Graus d'Educació Social i Pedagogia en Matèria d'Acció Socioeducativa per a la Inclusió Social

**Tema: Anàlisi dels processos d'inclusió i
exclusió social.**

Professores:

Nuria Fuentes-Peláez i Gemma Crous

2021

Anàlisi dels processos d'inclusió i exclusió social: factors i indicadors

Objectius:

1. Conèixer el model ecològic per aplicar-lo a l'anàlisi de les situacions de risc i protecció en la infància.
2. Diferenciar el paper dels factors i indicadors en l'anàlisi de les situacions de risc en la infància.
3. Diferenciar entre les dues perspectives del concepte de risc en la infància.
4. Conèixer els dos principals referents per avaluar les situacions de risc en la infància: perspectiva de drets i taxonomia de necessitats.

FACTOR: qualsevol element, circumstància o variable que pot influir, determinar o predisposar a un resultat.

- DE RISC: situacions de variables personals, socials i/o ambientals que incrementen la probabilitat de desenvolupar problemes que posen en risc o alt risc l'infant.
- DE PROTECCIÓ: situacions de variables personals, socials i/o ambientals que redueixen la probabilitat de desenvolupar problemes encara que existeixi la presència de risc, i per tant compensen la situació de risc.

INDICADOR: és la prova o símptoma que assenyalava la presència d'un fenomen o permet valorar la magnitud de la realitat.

Identificació de poblacions de risc

Prevenció primària

Identificació de situacions de maltractament o emergència

Prevenció secundària i terciària

De què parlem quan parlem d'*infància en risc*?

La infància en risc va més enllà de les situacions de maltractament familiars.

Dues perspectives del risc en infància:

- **Risc que no cobreix les NECESSITATS BÀSIQUES de la infància i que requereix uns serveis específics**

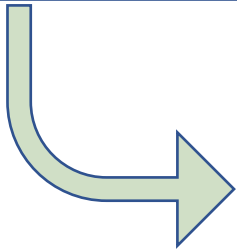
Valorar la importància del medi: situacions carencials de la família i del context en què creix l'infant.

- **Risc per desenvolupar CONDUCTES VIOLENTES com a resposta activa que dona l'infant quan es relaciona amb el medi**

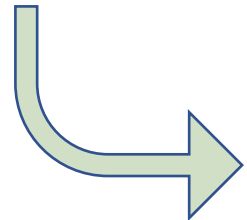
(Balsells, 2009)

Calen avaluacions rigoroses per evitar la subjectivitat, ja que ens basem en la construcció social dels professionals que hi intervenen.

On se situen o detecten les causes i els factors de risc?

MICROSISTEMA
FAMILIAR

SUPERAR LA MIRADA I
INCLOURE ALTRES
SISTEMES

TEORIA ECOLÒGICA

Perspectiva d'anàlisi del risc i la protecció: la teoria ecològica

Alguns elements clau de la teoria ecològica de Bronfenbrenner

CONTEXTOS: ÉS NECESSARI SITUAR EL DESENVOLUPAMENT DINS D'UN CONTEXT I EN LES INTERACCIONS

- Sistemes dinàmics i globals.
- Comprendre diferents elements.
- Múltiples relacions.
- Diferents nivells.

CANVI: EL DESENVOLUPAMENT NO ÉS EFÍMER

- El desenvolupament requereix de possibilitats de participació regulars i cada cop més complexes.
- El desenvolupament requereix de reorganització amb estabilitat en el temps i espai.
- Afecta les percepcions i les accions.
- S'estén més enllà de la pròpia situació.

TEMPS: EL DESENVOLUPAMENT ÉS EL RESULTAT D'UN PROCÉS D'INTERACCIÓ AL LLARG DEL TEMPS

- El desenvolupament emergeix en un context però s'estén a través del temps (cronosistema).

TRANSICIONS ECOLÒGIQUES:

- Canvis de rol o d'entorn.
- Continuïtat entre els mesosistemes.

Elements a considerar = procés-persona-context-temps (PPCT)

PROCÉS: relació dinàmica de l'individu i el context.

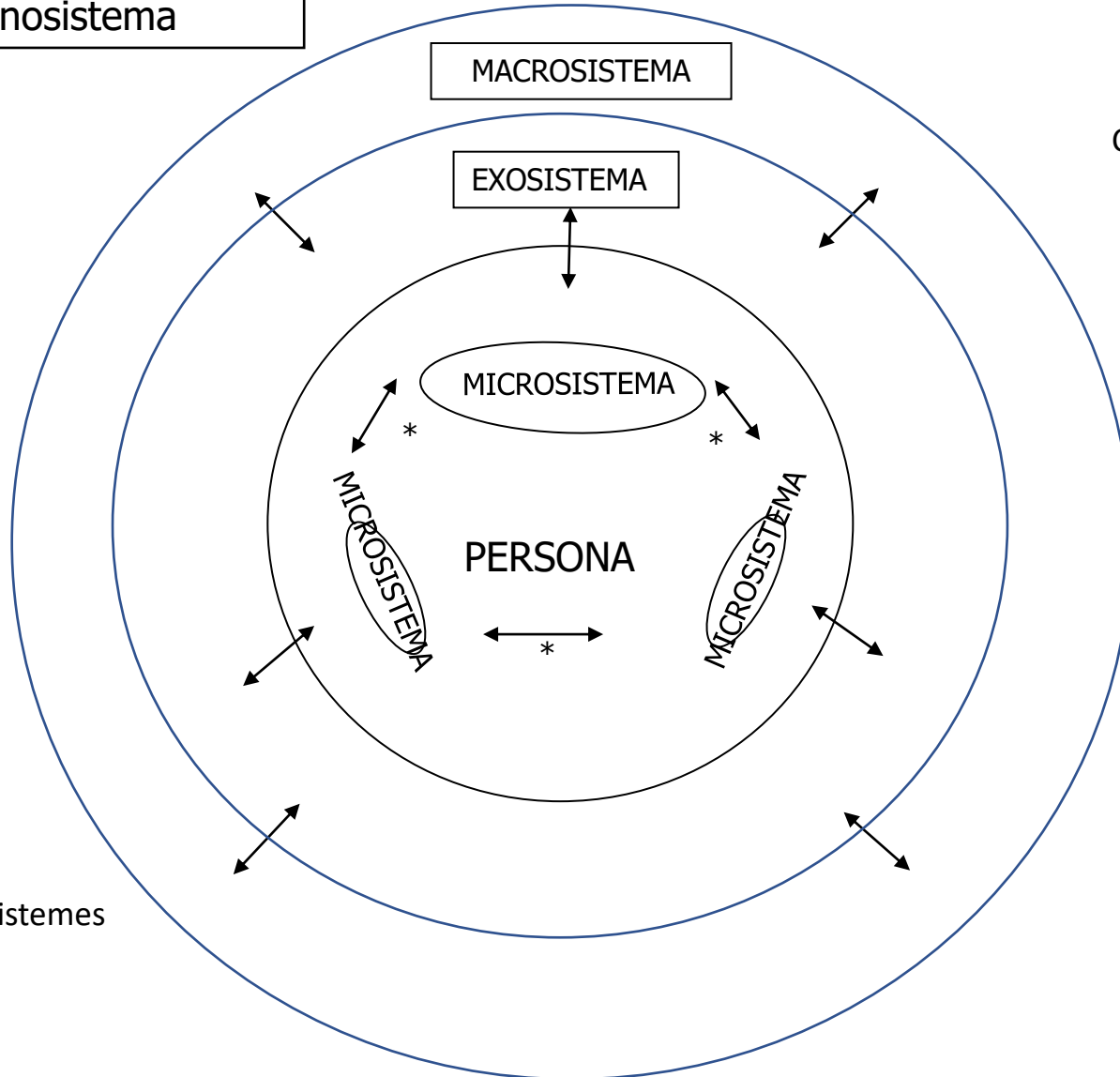
TEMPS: un procés que té lloc al llarg del temps.

PERSONA: cognitiu, emocional, conductual i individual.

CONTEXT o «ambient ecològic»: micro-, meso-, exo- i macrosistemes.

Acció socioeducativa en situacions d'inclusió i exclusió social

Cronosistema

* MESOSISTEMA

Mesosistema:

Relacions entre microsistemes

Persona:

Característiques individuals

Microsistema:

Família

Amics

Escola/Feina

Organitzacions

Exosistema:

Família extensa

Feina dels progenitors

Serveis socials

Serveis jurídics

Comunitat

Serveis de salut

Macrosistema:

Pautes de criança

Valors

Ideals

Cultura

Mitjans de comunicació

El model ecològic de Bronfenbrenner

Adaptació pròpia. Font de l'esquema: Torrico, Santín, Andrés, Menéndez i López (2002).

Lectura

GIFRÉ, M.; ESTEBAN, M. (2012).

«Consideraciones educativas
De la perspectiva ecológica de
Urie Bronfenbrenner».

Contextos educativos, n.º 15, 79-
92.

<https://publicaciones.unirioja.es/ojs/index.php/contextos/article/view/656> [Consultat 30 de gener de 2022]

Consideracions educatives de la teoria ecològica i el model PCCT

1. Relació entre política social i ciència.
2. Creació de contextos de desenvolupament primaris (amb supervisió) i secundaris (sense supervisió).
3. Implicació afectiva.
4. Acció socioeducativa centrada en l'atenció i cura de la persona.
5. La intervenció comunitària.
6. L'establiment de continuïtats entre microsistemes (mesosistema).

Aplicant la perspectiva ecològica: dimensions per organitzar els factors i els indicadors de risc i protecció

- Context personal
- Context familiar
- Context escolar i/o laboral
- Context laboral dels pares
- Família extensa
- Context relacional-social (grup d'iguals, grups informals, etc.)
- Context comunitari i de protecció social (entorn social, cultural, sanitari, etc.)

Sweet sixteen

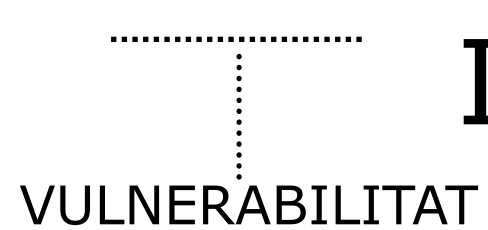
Ken Loach (2002)

En grups de 3-4 persones:

- 1) Analitzeu el personatge principal i intenteu diferenciar els **processos o situacions d'exclusió-inclusió social**.
- 2) Identifiqueu els **factors de risc/protecció** que s'observen en el personatge principal.
- 3) Detecteu els **microsistemes, mesosistemes, exosistemes i el macrosistema** del personatge principal.

1) Processos d'inclusió i exclusió social de cada personatge

EXCLUSIÓ

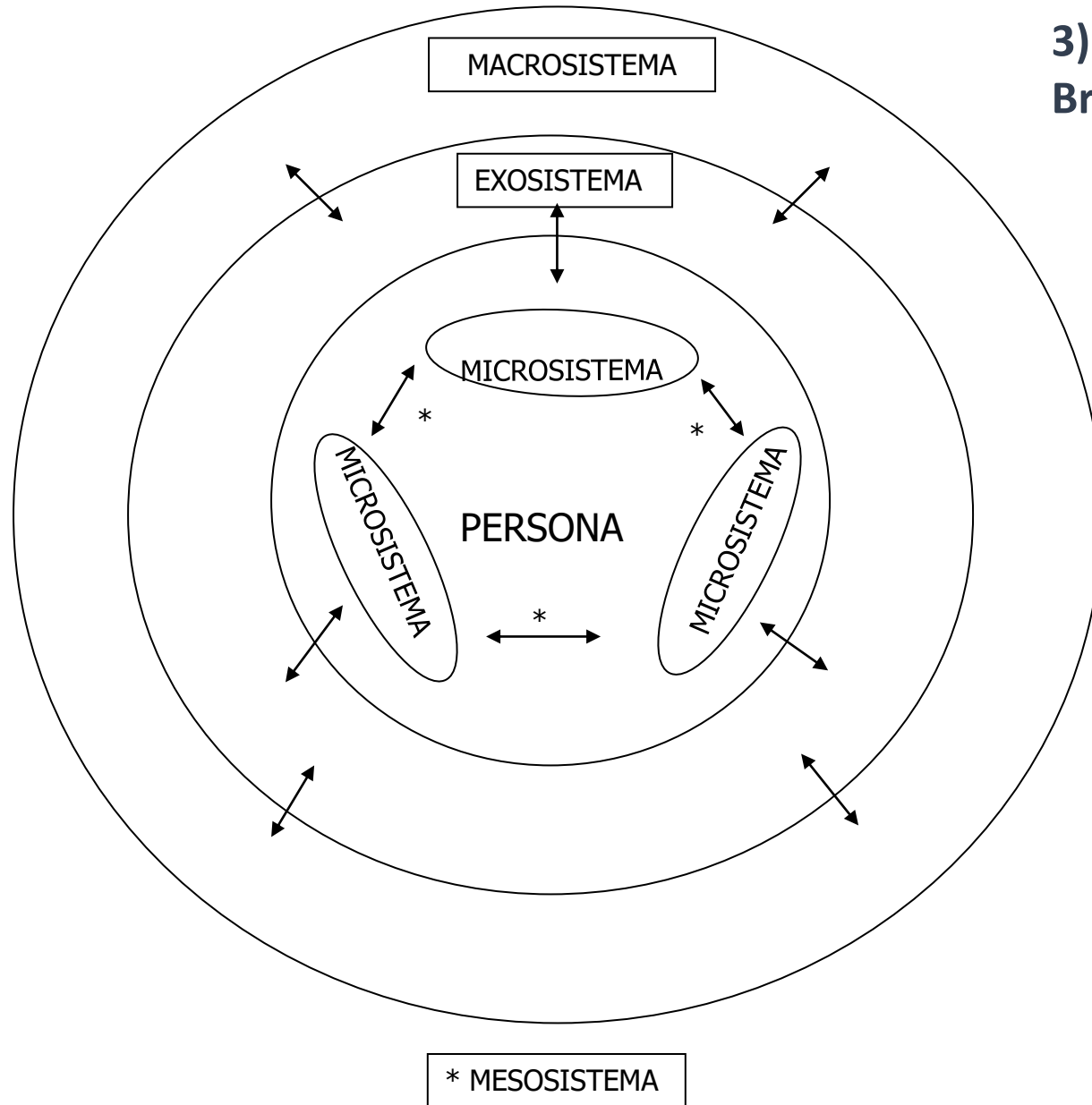
INCLUSIÓ

2) Dimensions per organitzar els factors/indicadors de risc i protecció:

PERSONATGE PRINCIPAL:

- Context personal
- Context familiar
- Context escolar i/o laboral
- Context laboral dels pares
- Família extensa
- Context relacional-social (grup d'iguals, grups informals, etc.)
- Context comunitari i de protecció social (entorn social, cultural, sanitari, etc.)

3) El model ecològic de Bronfrenbrenner: *sweet sixteen*

L'ecomapa: una aplicació de la teoria ecològica

- És una representació gràfica desenvolupada per Ann Hartman el 1975. Hartman era treballador social, i l'ecomapa sorgí com a conseqüència de la seva pràctica al Child Welfare Learning Laboratory (un projecte del School of Social Work Program for Continuing Education in the Human Services de la Universitat de Michigan (Hartman, 1995)).
- Objectius:
 - Proporcionar una visió de les relacions i influències entre persones, famílies o grups, i el seu entorn ecològic, incloent-hi la seva xarxa social i de suport.
 - Entendre la naturalesa de les relacions que la persona té amb el seu context de vida.
 - Entendre la tipologia del grup de referència.

Referència: KENNEDY, V. (2010). «Ecomaps». *MAI Review*, 3, 1-12.

<<http://review.mai.ac.nz/MR/article/view/371/546.html>>. [30 de gener de 2022]

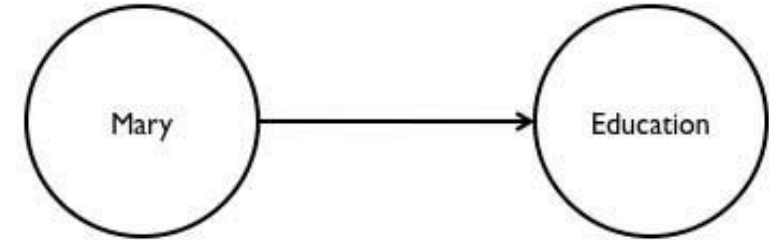
L'ecomapa: una aplicació de la teoria ecològica

- Permet recollir no només les connexions que té la persona, sinó també la tipologia, segons 3 característiques:
 - Força de les connexions (dèbils, incertes o fortes).
 - Impacte de les connexions (subministrament o drenatge d'energia/recursos).
 - Qualitat de les connexions (estressant o no estressant).

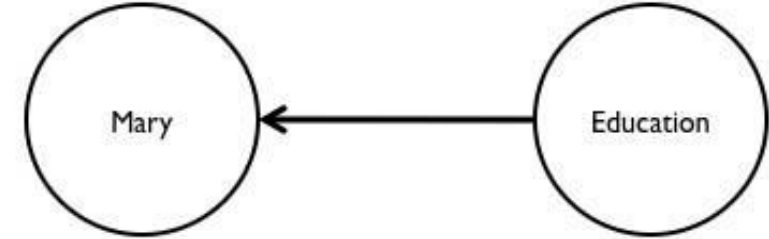
(Kennedy, 2010, p.5)

Examples

Weak Connection, Draining Energy/Resources, Not Stressful

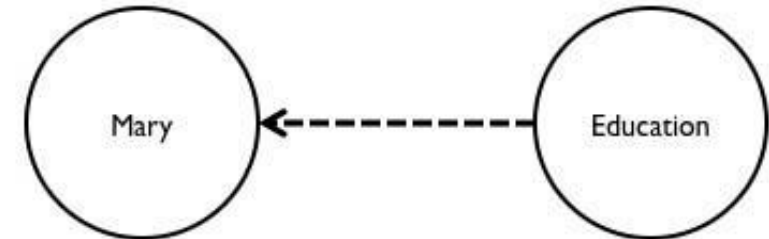
Strong Connection, Providing Energy/Resources, Not Stressful

Weak Connection, No Impact On Energy/Resources, Stressful

Tenuous/Uncertain Connection, Providing Energy/Resources, Not Stressful

L'ecomapa: una aplicació de la teoria ecològica

Desenvolupament de l'ecomapa:

- Pas 1. Introducció
- Pas 2. Dibuix
- Pas 3. Narració

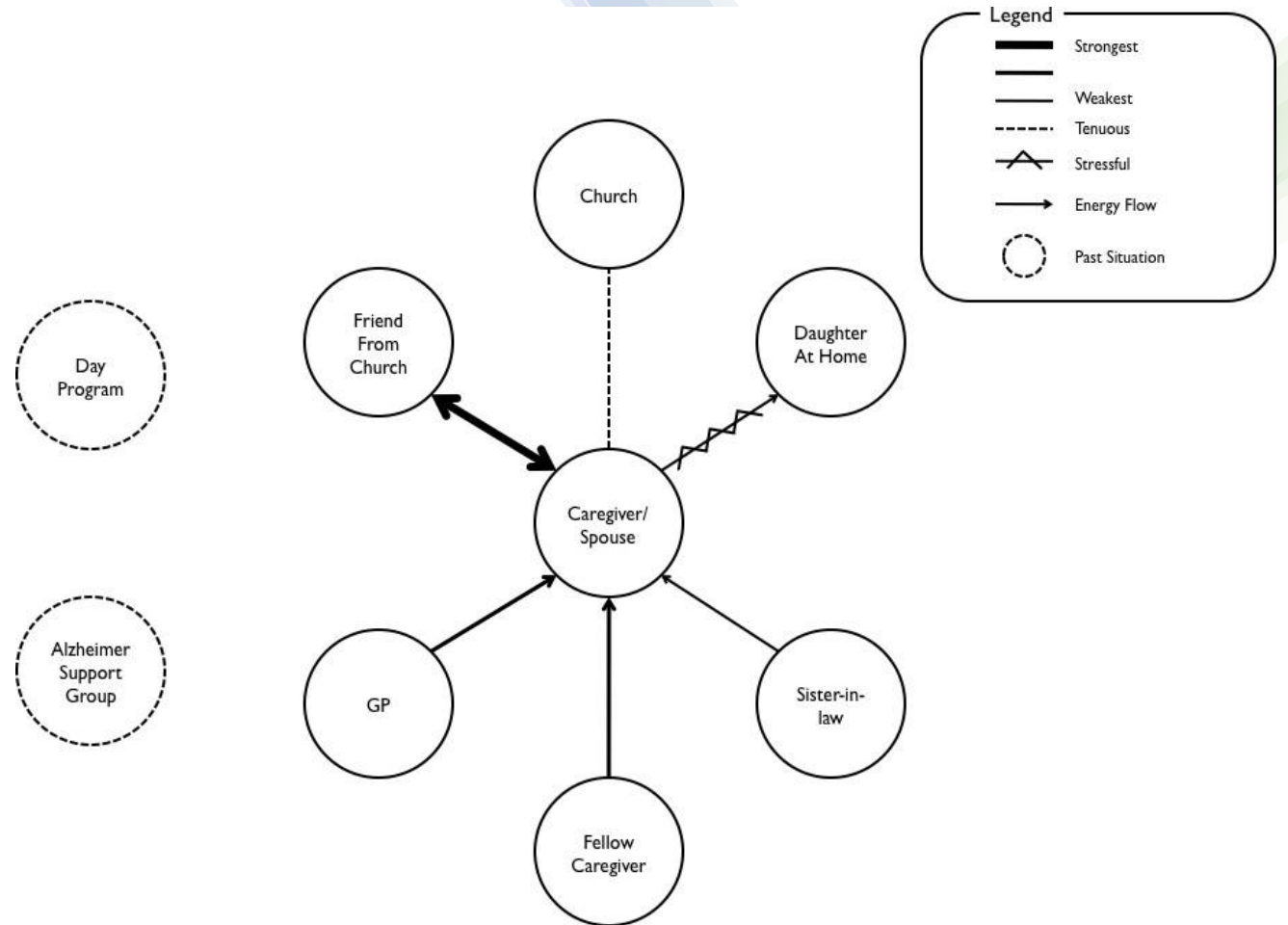
S'elabora de forma col·laborativa a mesura que es van formulant les preguntes:

Qui hi està involucrat i com?

Quant temps s'hi ha involucrat?

Què opines d'aquesta relació/activitat/servei/ implicació?

Què obtens d'aquesta participació?

Ecomapa

I tu, com és el teu ecomapa?

En resum...

Importància de la valoració del risc centrada en indicadors per operativitzar-lo.

Procediments basats en indicadors i proves de detecció que permetin determinar el risc.

Descriptors de la realitat que ens ajuden a conèixer-la.

Detecció de necessitats bàsiques no cobertes.

Anàlisi d'una situació de risc des d'una perspectiva relacional i sistèmica:

- El risc no ve donat per un sol indicador, sinó pel conjunt de tots ells. Un sol indicador no és equivalent a una situació de risc.
- Identificar indicadors de protecció i de risc.

Cal tenir present el mal real i la vulnerabilitat!

Cal diferenciar entre factors predictors i precipitadors!

Bibliografia complementària

1. BALSELLS, M. A. (2009). «La infancia en riesgo social desde la sociedad del bienestar». *Teoría de la Educación*, 10(3).
2. CASTILLO, M. (2005). «Algunes reflexions entorn de la conceptualització de la infància i adolescència en risc social a l'Estat espanyol». *Educar*, 36, 31-47
3. *Model de prevenció i detecció de situacions de risc social a la infància i l'adolescència des dels Serveis Socials Bàsics*(2008). Barcelona: Diputació de Barcelona.
4. GONZÁLEZ MENÉNDEZ, A.; FERNÁNDEZ HERMIDA, J. R.; SECADES VILLA, R. (2004). *Guía para la detección e intervención temprana con menores en riesgo*. Gijón: Colegio Oficial de Psicólogos.
5. KENNEDY, V. (2010). «Ecomaps». *MAI Review*, 3, 1-12. <<http://review.mai.ac.nz/MR/article/view/371/546.html>>.
6. TORRICO, E.; SANTÍN, C.; ANDRÉS, M.; MENÉNDEZ, S.; LÓPEZ, M. J. (2002). «El modelo ecológico de Bronfrenbrenner como marco teórico de la Psicooncología». *Anales de Psicología*, 1, 45-59.

**Referents per avaluar les
situacions de risc en la
infància**

Foto de <https://www.giffonifilmfestival.it/en/sezioni-film-2002/2697-sweet-sixteen.html>

Quins referents es prenen per avaluar les situacions de risc de la infància?

1. Perspectiva de drets: la base és la Convenció sobre els Drets de l'Infant. Indicadors orientats a l'avaluació del benestar de la població infantil i juvenil (dispositives 24 a 40)

http://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/Indicadores_Bienestar_INF.pdf

https://dretssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/07infanciaiadolescencia/observatori_drets_infancia/d'estacats_columna_dreta/Convencio_drets_infancia.pdf

2. Taxonomia de les necessitats bàsiques (López et al., 1995) (dispositives 41 a 43)

<https://www.bienestaryproteccioninfantil.es/imagenes/tablaContenidos03SubSec/taxonomia%20indicadores.pdf>

1. CONVENCIÓ SOBRE ELS DRETS DE L'INFANT

<https://www.unicef.es/publicacion/conveccion-sobre-los-derechos-del-nino>

https://dretssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/07infanciaiadolescencia/observatori_drets_infancia/destacats_columna_dreta/Convencio_drets_infancia.pdf

Per què cal una convenció específica per a la infància si ja existia la Declaració dels drets humans de 1948?

També s'aplica als nens i nenes com a éssers humans que són.

Només hi ha tres mencions en els drets humans directament relacionades amb els drets dels infants:

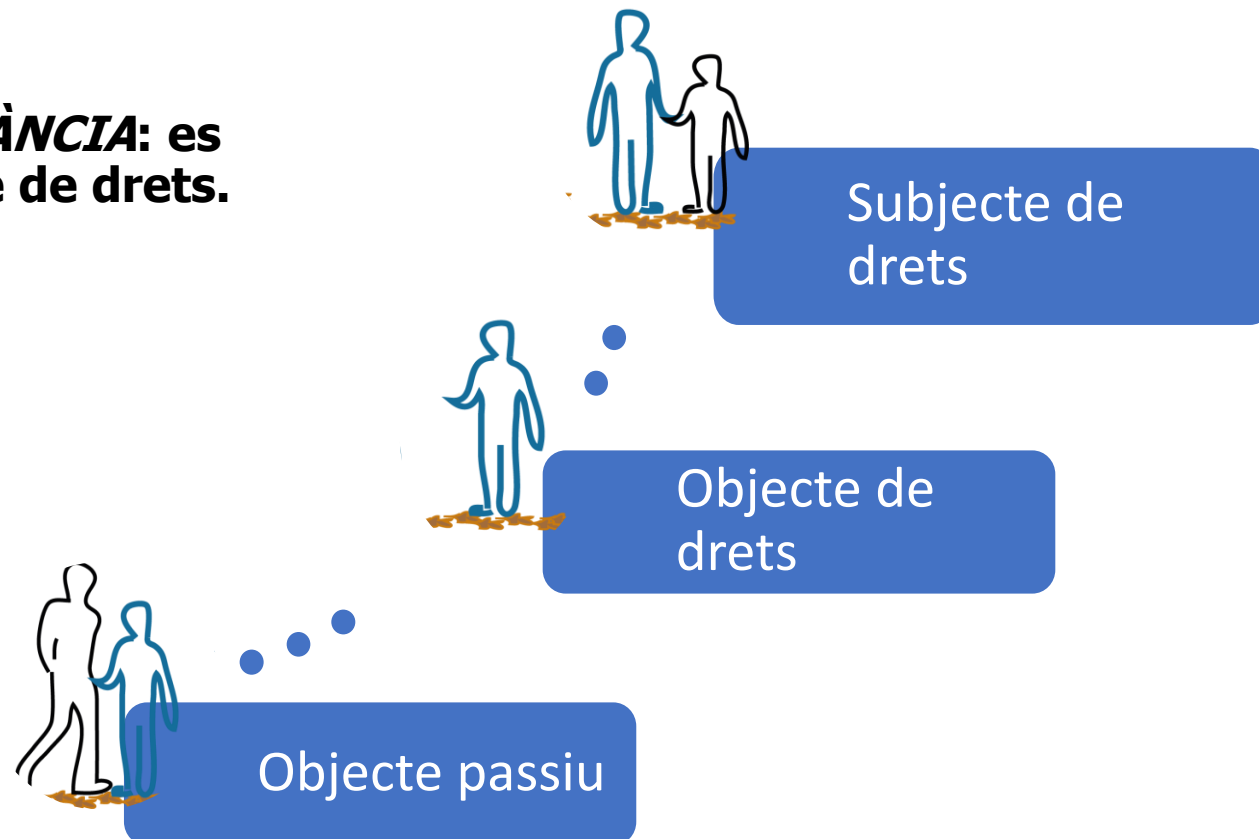
1. Atenció a la família
2. Drets de caràcter cultural el principal destinatari dels quals és l'infant
3. Necessitat d'una protecció especial a la maternitat i la infància

Especial cura a la família «com a element natural i fonamental de la societat» (apartat 16.3 sobre drets humans).

Quina és la principal fita que suposa la Convenció dels Drets dels Infants 1989?

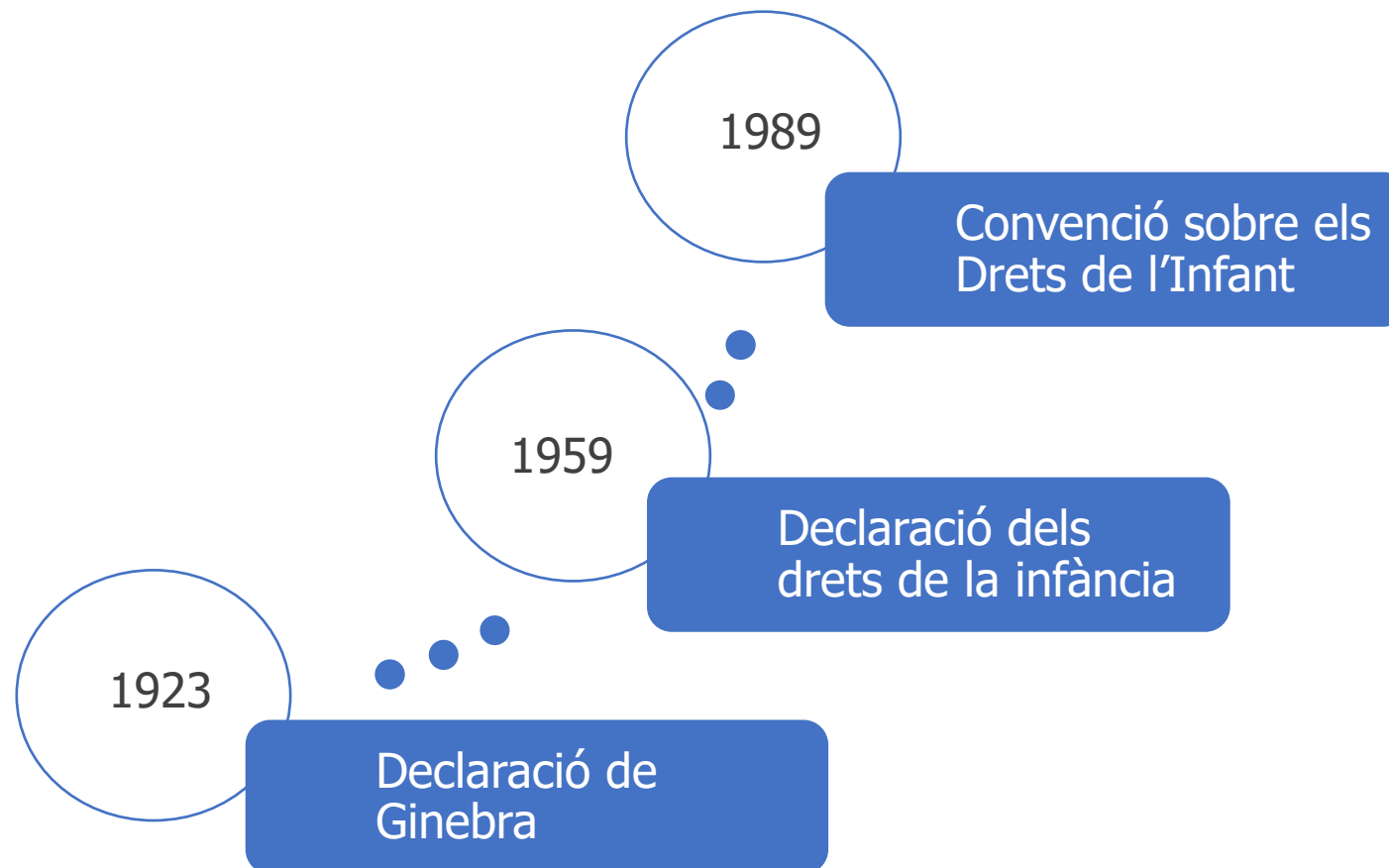
Evolució de la representació social de la infància

Canvi en el CONCEPTE D'INFÀNCIA: es considera la infància subjecte de drets.

Quina és la fita principal que suposa la Convenció dels Drets dels Infants 1989?

Evolució de la legislació sobre els drets de la infància

Carta per a la protecció dels nens (Janusz Korzak, 1920)

Quines són les característiques més destacades de la CDN* del 1989?

1 . Reconeixement de la infància com a agent actiu del seu desenvolupament.

Text jurídic que reconeix l'infant com a agent autònom.

És d'execució immediata.

2. Imatge global de la infància i l'adolescència.

3. Nen i nena com a veritable subjecte de drets.

Canvi de concepció de l'infant: éssers i ciutadans del present i destinataris dels seus drets lligat a la provisió (no només de protecció) de qualitat de vida.

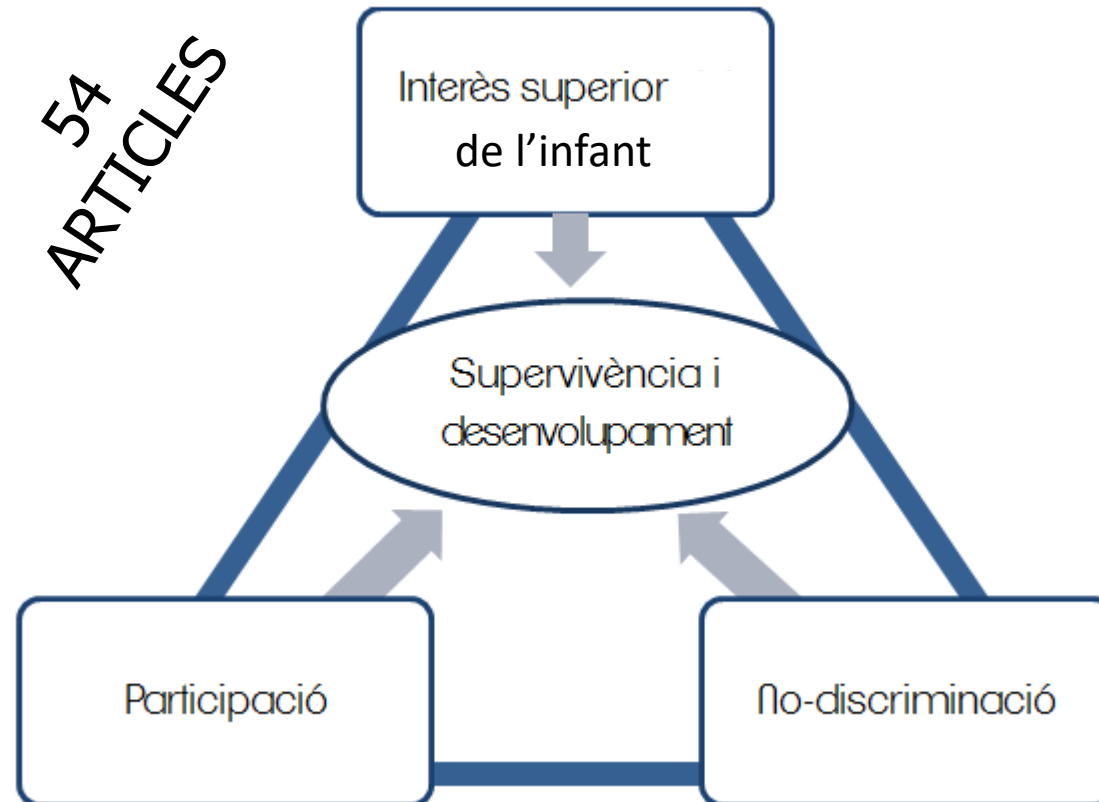
4. Es reconeix per primera vegada en la història la infància com a titular de drets civils i polítics.

5. S'estableixen mecanismes de seguiment i control.

* Convenció Drets dels Nens i Nenes

6. Entre els principis rectors s'estableix el de l'interès superior de l'infant.

Principis rectors de la Convenció

L'aplicació dels drets de la infància: reptes

«Balanç de trenta anys de la Convenció sobre els Drets de l'Infant»

<http://hdl.handle.net/2445/129474>

Activitat a classe: posar-nos en lloc d'un nen o nena

En la conferència es presenta un cas relacionat amb el dret a la intimitat (minut 26). Com resoldríeu el dilema de la protecció a la intimitat del nen o nena?

7. Agrupació dels drets a les 3 P.

PROTECCIÓ (O SUPERVIVÈNCIA)

PROVISIÓ

PARTICIPACIÓ

8. Àrees d'indicadors segons la Convenció sobre els Drets de l'Infant:

- Indicadors de context.
- Mesures generals d'aplicació de la Convenció sobre els Drets de l'Infant.
- Drets i llibertats civils.
- Dret al benestar, a viure en un entorn familiar i a rebre un tracte adequat en ell.
- Dret a la salut.
- Dret a l'educació, l'esbarjo i a participar en activitats culturals.
- Dret a mesures especials de protecció i reparació per a grups vulnerats.

Indicadors orientats a l'avaluació del benestar de la població infantil i juvenil

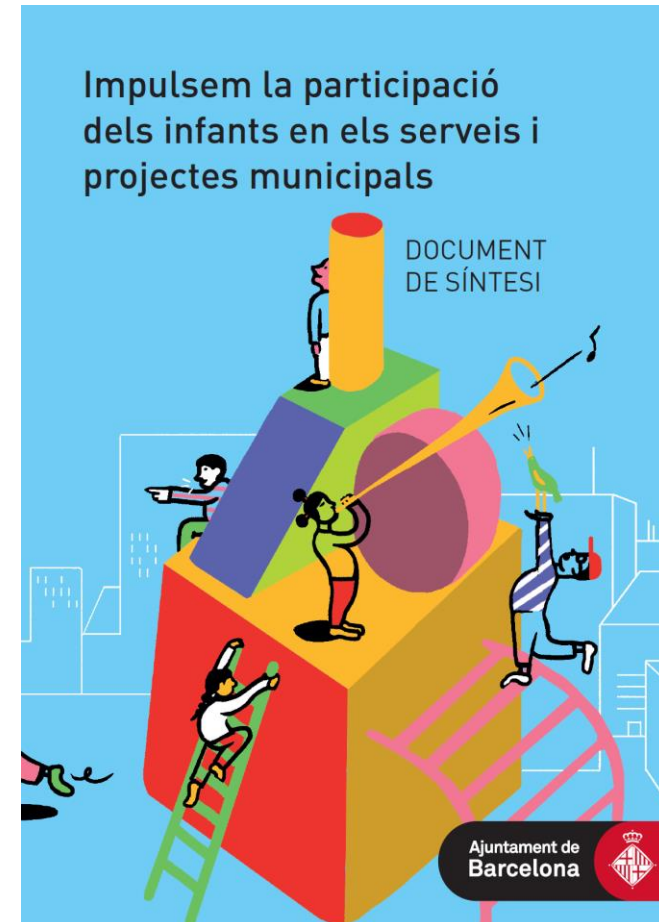
http://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/Indicadores_Bienestar_INF.pdf

Aplicant els drets de la infància a l'acció socioeducativa: un exemple per desenvolupar la participació

Impulsem la participació dels infants en els serveis i projectes municipals. Guia pràctica

El document estableix les bases de per què i de quina manera la infància pot formar part de la presa de decisions sobre qualsevol projecte o servei municipal adreçat a ella, com ara els casals infantils, ludoteques municipals, centres cívics i biblioteques. La guia indica també els principis que s'han de tenir en compte per iniciar un procés participatiu amb infants i identifica les fases per a la implementació del procés.

<http://xarxanet.org/biblioteca/impulsem-la-participacio-dels-infants-en-els-serveis-i-projectes-municipals-guia-practica>

Recursos per difondre els drets dels infants

EL JOC EL MUR PARTICIPA LA LLEI versió accessible

Per poder deixar el teu missatge al mur, clica sobre la paraula infants si tens entre 6 i 12 anys o clica sobre la paraula adolescents si tens entre 12 i 18 anys.

**COMEIXES
TEUS DRETS?
JUGA!**

INFANTS ADOLESCENTS

Avis legal | Accessibilitat | Sobre el web | © Generalitat de Catalunya | Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social
i Família

<https://jocdelsdrets.gencat.cat/index.php>

Defensem i promocionem
els drets dels infants a la ciutat de Barcelona

INICI QUÈ ÉS LA XARXA ELS DRETS DELS INFANTS ENTITATS QUÈ FEM

XARXA DELS DRETS DELS INFANTS

La Xarxa dels Drets dels Infants és un organisme d'acció entre entitats de la ciutat de Barcelona que treballen temes d'infància, amb l'objectiu general de promocionar i defensar el desenvolupament dels drets universals de la infància a la ciutat de Barcelona.

<http://www.xarxadretsinfants.cat>

Activitat: anàlisi de la CDN

Com podem aplicar la CDN a la situació actual de conflicte a Ucraïna?

Dret a la informació: com podem parlar als més petits sobre la situació d'Ucraïna (art. 13 i 17)?

<https://ciudadesamigas.org/ucrania-derecho-informacion/>

Dret a la protecció a la infància refugiada (art. 22): com es pot protegir la infància que ha migrat per refugiar-se?

Com es pot protegir davant d'un conflicte armat (art. 38 i Protocol facultatiu sobre la participació dels infants en conflictes armats)?

Com es pot ajudar a recuperar-se de les conseqüències de les situacions de violència (art. 39)?

Com es pot facilitar la reunificació familiar (art. 10)?

Activitat: anàlisi de la CDN

Com es concreta la perspectiva de gènere en la CDN?

Quin reconeixement fa la CDN de la infància (preàmbul)?

Com es concreta la no discriminació (art. 2)?

Quina és la perspectiva de l'educació (art. 29)?

Què diu respecte als pares i mares: orientació i responsabilitat (art. 5 i 18).

Com es tracta la protecció de la infància davant dels maltractaments i abusos (art. 19 i 34)?

Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets de l'Infant relatiu a la venda d'infants, la prostitució infantil i la utilització dels infants en la pornografia.

Informe sobre els drets de l'infant. Síndic de Greuges

https://www.sindic.cat/site/unitFiles/8326/Informe%20Infancia%202021_def.pdf

Reptes:

- Erradicació de la pobresa infantil.
- Exclusió residencial.
- Segregació escolar i abandonament prematur educatiu.
- Desigualtat en l'accés al lleure educatiu.
- Transformació del sistema de protecció basat en l'acolliment familiar.

Lluita contra les violències que pateixen els infants i adolescents amb una perspectiva de gènere (p. 55).

«La prevenció i la lluita contra la violència, amb mancances en la detecció, denúncia i recursos especialitzats amb perspectiva d'infància i de gènere són una altra manifestació greu del maltractament institucional» (p. 75).

Informe sobre els drets de l'infant. Síndic de Greuges

https://www.sindic.cat/site/unitFiles/8326/Informe%20Infancia%202021_def.pdf

Lluita contra les violències que pateixen els infants i adolescents amb una perspectiva de gènere (p. 55).

- Agressions homòfobes i racistes invisibilitzades.
- Protocols per combatre l'homofòbia i el racisme a les escoles infrutilitzats.
- Educació afectivosexual dels infants i adolescents limitada.
- Dèficit de perspectiva de gènere en els equips tècnics del sistema de protecció.

INFORME SOBRE ELS DRETS DE L'INFANT

DESEMBRE 2021

«La prevenció i la lluita contra la violència, amb mancances en la detecció, denúncia i recursos especialitzats amb perspectiva d'infància i de gènere són una altra manifestació greu del maltractament institucional» (p. 75).

Activitat: anàlisi de la CDN

Recursos per treballar la perspectiva de gènere en l'acció socioeducativa

<https://www.horalliure.com/recursos>

Acompanyar els infants en la **creativitat del gènere a la infància** per no caure en estereotips

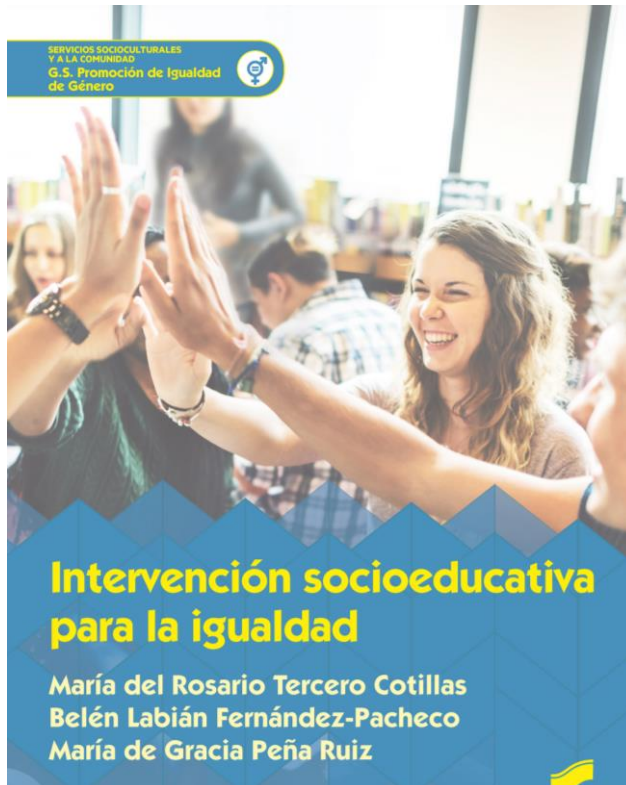
ESTÉBANEZ, I. (2022). «Adolescencias y género». En: GANDARIAS GOIKOETXEA, I.; RUIZ-NAREZO, M.; PAÑOS-CASTRO, J. *Perspectivas feministas en la intervención socioeducativa: reflexiones y buenas prácticas*. Madrid: Ed. Síntesis. <<https://www.sintesis.com/data/indices/9788413571669.pdf>>. [consultado 20 de febrero de 2022]

Com acompanyar els joves?

Perspectiva de gènere

Recursos per treballar la perspectiva de gènere en l'acció socioeducativa (p. 53, aplicant la teoria ecològica).

Actividad propuesta 2.3

En el siguiente cuadro aparece una serie de frases que se podrían escuchar sobre hombres y mujeres en el ámbito laboral. ¿Se te ocurren más? ¿Qué actividades de prevención podrían realizarse en el ámbito laboral?

Hombres	Mujeres
Él tiene una foto de su familia en el escritorio. ¡Es un padre de familia consciente de sus responsabilidades!	Ella tiene una foto de su familia. ¡Su familia está antes que su carrera!
Su escritorio está desordenado. ¡Es un hombre tan ocupado!	Su escritorio está desordenado. ¡Es desordenada y dispersa!
Él habla con sus colegas. Debe de estar discutiendo un último acuerdo.	Ella habla con sus colegas. ¡Qué mujer más chismosa!
Él come con el gerente general. ¡Seguro que lo van a ascender!	Ella come con el gerente general. ¡Seguro que son amantes!

2. TAXONOMIA DE LES NECESSITATS BÀSIQUES DE LA INFÀNCIA

TAXONOMÍA DE NECESIDADES BÁSICAS EN LA INFANCIA Y ADOLESCENCIA ¹				
NECESIDADES FÍSICAS	SEGURIDAD	NECESIDADES EMOCIONALES	NECESIDADES SOCIALES	NECESIDADES COGNITIVAS
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alimentación ✓ Temperatura ✓ Higiene ✓ Salud ✓ Sueño ✓ Actividad física: ejercicio y juego 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Protección ante condiciones del entorno que suponen un riesgo para la integridad física del niño, niña o adolescente ✓ Protección ante otras personas adultas o menores de edad que le hacen o pueden hacerle daño. ✓ Protección ante el daño que el niño, niña o adolescente puede hacerse a sí mismo. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Seguridad emocional: <ul style="list-style-type: none"> ○ Disposición de relaciones seguras, estables y afectivas con personas adultas significativas ○ Sensibilidad y responsividad a las necesidades del niño, niña o adolescente ○ Contacto físico apropiado ○ Recepción de afecto y refuerzo positivo ○ Continuidad en las relaciones con familiares y otras personas adultas significativas ✓ Participación y autonomía progresivas ✓ Respeto al proceso de desarrollo psicosexual ✓ Protección de riesgos imaginarios ✓ Disposición de ayuda para la resolución de problemas o síntomas de malestar emocional 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Disposición de orientación y límites a la conducta ✓ Aprendizaje de control de las emociones y conductas apropiadas para la participación social y el establecimiento de relaciones adecuadas con otras personas ✓ Red de relaciones sociales ✓ Interacción lúdica 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Estimulación sensorial: Disposición de experiencias de exploración y aprendizaje ✓ Adquisición de conocimientos y habilidades a través de un proceso formativo organizado (escuela u otro homologado) ✓ Exploración física y social ✓ Comprensión de la realidad física y social

<https://www.bienestaryproteccioninfantil.es/imagenes/tablaContenidos03SubSec/taxonomia%20indicadores.pdf>

Perspectiva de la taxonomia de les necessitats bàsiques

NECESSIDAD	RIESGO
a) Necesidades físico-biológicas	
- Alimentación	Desnutrición, déficit, no apropiada a la edad.
- Temperatura	Frío en la vivienda, humedad, falta de vestido y calzado
- Higiene	Suciedad, parásitos,...
- Sueño	Insuficiente, lugar inadecuado, ruido ambiental.
- Actividad física: ejercicio y juego	Inmovilidad corporal, ausencia de juegos y de espacio, inactividad
- Protección de riesgos reales	Accidentes domésticos, castigos físicos, agresiones, accidentes de circulación,...
- Salud	Falta de control, provocación de síntomas, no vacunación,...
b) Necesidades cognitivas	
- Estimulación sensorial	Falta de estimulación lingüística, privación o pobreza sensorial, retraso en el desarrollo no orgánico,...
- Exploración física i social	No tener apoyo en la exploración, entorno pobre,...
- Comprensión de la realidad física y social	No escuchar, no responder, mentir, visión pesimista, anomia o valores antisociales,...
c) Necesidades emocionales i sociales	
- Seguridad emocional	Rechazo, ausencia, no accesibles, no responder, no percibir,...
- Red de relaciones sociales	Aislamiento social, imposibilidad de contactar con amigos, compañeros de riesgo,...
- Participación y autonomía progresiva	No ser escuchado, dependencia, ...
- Curiosidad, imitación y contacto sexual	No escuchar, no responder, engañar, castigar manifestaciones infantiles, abuso sexual,...
- Protección de riesgos imaginarios	No escuchar, no responder, no tranquilizar, violencia verbal, amenazas, pérdida de control, ...
- Interacción lúdica	No disponibilidad de tiempo, no accesibilidad, ausencia de iguales,...

Perspectiva de la taxonomia de les necessitats bàsiques

Entorno ecológico de la infancia	Grupo de necesidades no cubiertas	Fenómenos que favorecen la aparición de colectivos en situación de riesgo social
Familia	Necesidades físicas, biológicas, cognitivas, sexuales, sociales y afectivas.	Maltrato infantil familiar
Grupo de iguales	Necesidades físicas, biológicas, cognitivas, sexuales, sociales y afectivas.	Maltrato entre iguales
Escuela	Necesidades sociales y cognitivas	Violencia escolar
Sociedad	Necesidades sociales Necesidades cognitivas	Movimientos migratorios Mass media

López et al. (1995) en Balsells (2009)

Lectures complementàries

Ajuntament de Barcelona (2018). *Impulsem la participació dels infants en els serveis i projectes municipals: guia pràctica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. <<http://xarxanet.org/biblioteca/impulsem-la-participacio-dels-infants-en-els-serveis-i-projectes-municipals-guia-practica>>. [20 de febrer de 2022]

ARRUABARRENA, I.; DE PAÚL, J. (2011). «Valoración de la gravedad de las situaciones de desprotección infantil por los profesionales de los Servicios de Protección Infantil». *Psicothema*, 23 (4), p. 642-647.

BALSELLS, M. A. (2009). «La infancia en riesgo social desde la sociedad del bienestar». *Teoría de la Educación*, 10 (3).

Síndic de Greuges (2021). *Informe sobre els drets dels infants 2021*. Barcelona: Síndic de Greuges. https://www.sindic.cat/site/unitFiles/8326/Informe%20Infancia%202021_def.pdf [20 de febrer de 2022]

Diputació de Barcelona (2008). *Model de prevenció i detecció de situacions de risc social a la infància i l'adolescència des dels Serveis Socials Bàsics*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

RAVETLLAT, I. (2015). *Aproximación histórica a la construcción socio jurídica de la categoría infancia*. València: Editorial Universitat Politècnica de València, p. 63-89.

Bibliografía complementària

1. AYERBE, P. (2000). «Concepto de inadaptación social». En: AMORÓS, P.; AYERBE, P. *Intervención educativa en inadaptación social*. Madrid: Síntesis, p. 15-53.
2. CASTEL, R. (1997). *La metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado*. Buenos Aires: Paidós.
3. CASTEL, R. (2004). «Encuadre de la exclusión». En: KARSZ, S. (coord.). *La exclusión: bordeando sus fronteras. Definiciones y Matices*. Barcelona: Gedisa, p. 55-86.
4. OBSERVATORI SOCIAL DE LA CAIXA (2020). *Encarar-se a la pobresa infantil*. Dossier 8
5. FEDAIA (2012). *Pobresa infantil a Catalunya*. <<https://www.social.cat/documents/pobresainfantilfedaiainforme.pdf>>.
6. LLANO, J. C. (2016). *El Estado de la pobreza. Seguimiento del indicador de riesgo de pobreza y exclusión social en España 2009-2015*. <http://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/Informe_AROPE_2016.pdf>.
7. MACIÀ, A.; LORENZO, M. J.; SAN LUIS, C.; GARCÍA, R.; ESPINOSA, M. A.; DE DIOS, M. J.; OCHAITA, E.; NOREÑA, E. (2010). *Pobreza y exclusión social de la infancia en España*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Política Social.
8. URQUIJO, M. (2014). «La teoría de las capacidades en Amartya Sen». *EDETANIA* 46 [Diciembre 2014], 63-80.
9. SUBIRATS, J.; RIBA, C.; GIMÉNEZ, L.; OBRADORS, A.; GIMÉNEZ, M.; QUERALT, D.; BOTTOS, P.; RAPOPORT, A. (2004). *Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. Barcelona: Fundación La Caixa. Colección de Estudios Sociales. <http://www.ine.es/daco/daco42/sociales/transmision_g.pdf>.
10. SAVE THE CHILDREN (2017). *Barómetro de la pobreza infantil*. <<https://www.savethechildren.es/barometro-infancia/aropec>>.